

Міністерство освіти та науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Історико-філологічний факультет
Кафедра української та зарубіжної літератур

**Літературна творчість Григорія Сковороди й сучасність
(до 300-річчя від дня народження)**

Збірник наукових статей

Одеса
2022

УДК 821.161.2.09

Рекомендовано до друку Вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (протокол № 4 від 27 жовтня 2022 року)

Редакційна колегія

Бандура Т. Й., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор

Авксентьєва Г. А., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор

Боева Е. В., кандидат філологічних наук, доцент – відповідальний редактор

Рецензенти

Шевченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Коваленко О. А. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та іноземної мов Одеського державного аграрного університету

Літературна творчість Григорія Сковороди й сучасність (до 300-річчя від дня народження) : збірн. наук. статей. Одеса : Університет Ушинського, 2022. 218 с.

© Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2022

Література

1. Багалій Д. І. Український мандрований філософ Г. С. Сковорода. Харків : Державне видавництво України, 1926. 397 с.
2. Домбровський Р. О. Античні байки в опрацюванні Григорія Сковороди. *Іноземна філологія*. Львів, 1978. Вип. 49. С. 79–85.
3. Кречотень В., Наливайко Д. Українська література XVI—XVIII ст. у слов'янському і європейському контексті. Київ: Наукова думка, 1987. 323 с.
4. Махновець Л. Є. Григорій Сковорода. Біографія. Київ : Наукова думка, 1972. 228 с.
5. Мільошин Ю. Езопові сюжети в байках Сковороди. *VII Сковородинські читання* : збірник праць за матеріалами наукової конференції (Переяслав-Хмельницький, травень 1995). Київ, 1996. С. 15–20.
6. Пільгук І. І. Поет-мислитель. Естетичні погляди Г. Сковороди. *Григорій Сковорода. Поезії*. Київ : Радянський письменник, 1971. С. 5–31.
7. Сковорода Г. С. Байки Харківські. Афоризми. Харків : Прапор, 1972. 131 с.
8. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів : у 2 т. Київ : Наукова думка, 1973. Т.1. 548 с.
9. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів : у 2 т. Київ : Наукова думка, 1973. Т.2. 572 с.

УДК: 140,8:17.023.34(477)

*Галина Ляшенко,
студентка 2 курсу 1 групи
історико-філологічного факультету
Університету Ушинського
Науковий керівник – канд. філол. наук, викл.
Н. Л. Павлюк*

ОНТОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ БАЙКАРСЬКОЇ СПАДЩИНИ Г. СКОВОРОДИ

Постановка проблеми. Григорій Сковорода – видатна особистість, якою захоплювалися вчені, починаючи ще з кінця XIX століття. Студіювання байкарської творчості Г. Сковороди вже було досить тривалим та довгочасним (були оброблені та видані праці М. Петрова, Г. Хоткевича, П. Житецького), які аналізували новаторство замислів та думок, які впливають на розуміння онтології байкарської спадщини та поняття ціннісної системи митця. Дослідження творчості було біографічне й критичне. Згодом творчість та здібності митця почали студіювати ідеологічно.

У працях науковці започаткували визначення «філософа з народу», який засуджував панів, релігійну нерівноправність та мав на меті утворення простоти та культу рівності народу.

Творчість Григорія Савича можна сміливо назвати багатогранною, що дозволяє детально проаналізувати філософсько-поетичні аспекти байок митця, тому актуальність обраної теми зумовлена потребою комплексного, ґрунтовного дослідження онтологічно-художніх особливостей творів митця.

Метою статті є аналіз байок Г.Сковороди з погляду художнього втілення онтологічного й аксіологічного аспектів, які сумарно вияскравлюють філософську глибину його текстів.

Виклад основного матеріалу. Григорій Сковорода – український культурист, творчість якого має важливе значення для підняття національної ідентичності. Слід зазначити, що все життя і спадщина Г. С. Сковороди – філософія українського персоналізму. У своїй творчості митець відіграв безліч ролей, ставши родоначальником філософії серця, філософії самої людини, філософії життя.

Життя Григорія Сковороди ототожнювалося з поняттям філософії, яка й була сенсом, творчим задумом його екзистенції. Філософія митця була ідентичною з його майже ровесником Кантом: їхня філософія набула нових мотивів та напрямків, першим з яких був німецький трансцендентальний ідеалізм, другим – український персоналізм.

Філософ Г. Сковорода ставився до Біблії як до джерела рівності народу, це можна простежити, проаналізувавши статтю «Великий селянський просвітитель» В. Шинкарука: «Істинний смисл Біблії, за Сковородою, полягає в прихованій за символічною формою ідеї рівності всіх людей, любові і спільності всього... Як і багато інших ідеологів плебейських мас, Сковорода намагався своєю теоретизацією Біблії відродити бунтарський дух раннього християнства. І навчав він не Біблії, а ідеям рівності, братерства, свободи, ідеям неприйняття ганебної соціальної дійсності» [1, с. 120].

Основоположною проблемою творчості Г. Сковороди є проблема людини, людського щастя і шляхів його досягнення. Фундаментом проблеми можна визнати філософську концепцію поглядів письменника, вчення про дві природи і три світи. За допомогою цього вчення філософ розробив етичні принципи, яким підпорядкував власне життя.

Слід зазначити, що метою аналізу та розуміння сенсу життя і філософії митця постає розкриття мотивів, змісту його системи філософії. Моральні погляди Сковороди дають зрозуміти, що філософ вірив у правоту та незаперечність власного Я й керувався довірою до Духа у своїй душі. Заперечення світу, прив'язаності до нього є основою заперечення прив'язаності до конкретного місця.

Філософ приходить до висновку, що своє щастя людина повинна знайти в «сродній» праці (праця, що відповідає природнім нахилам та уподобанням людини). В часи життя Григорія Сковороди у світі панували відносини, які призвели до несправедливого розподілу праці, це стало основою, на думку філософа, для страждань, недовіри, нещастя, невдоволення долею людей. Митець мав на меті засудження наруги над гідністю у зв'язку з поневоленням людства.

Ідеалами для філософії поета стали гуманізм і просвітництво, всемогутність людського розуму, перемога у всьому правди й справедливості. Важливу роль у його філософських поглядах відіграло

навчання в Києво-Могилянській академії, де впливу набули просвітницькі традиції.

Онтологічною основою вчення Г. Сковороди є концепція трьох світів і двох натур: «Весь мір состоит из двух натур: одна – видимая, другая – невидимая. Видимая натура называется тварь, невидимая – Бог» [2, с. 80]. Це невідмінний, нормативний, першоначальний принцип філософської системи Г. Сковороди. З його витоків можна простежити, що філософська позиція мислителя, – об'єктивний ідеалізм.

Вчення Григорія Савича показує, що люди мають у всьому вбачати двоїстість елементів та першопочатків: видиме і невидиме, зовнішнє і внутрішнє, тілесне і духовне, тлінне і вічне, твар і Бога, матерію і форму, старе і нове, явне і таємне. Отож, філософ доводить зв'язок видимого і невидимого світів, які не можуть існувати один без одного.

У своєму філософському трактаті «Наркісс» (1767) Г. Сковорода встановлює закон, який доводить те, що початком для речей, діяльності, головною рушійною силою є невидима натура (Бог, дух). Філософія Бога у творчій спадщині митця визначає Творця як закономірність усього суцього в матеріальному світі.

Елементами філософії письменника стають вміння жити з вірою у Бога, у гармонії з природою, у мирі з людьми і власною совістю: «Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, – то й усе світле, щасливе, блаженне. Оце і є філософія», – стверджував Сковорода [1, с. 39].

Ціннісно-нормативною базою у задумах відомого філософа стають поняття, які супроводжували його погляди на життя та використовувалися широко у його творах та збірках.

Григорій Сковорода виокремлював, на перший погляд, досить таки прості цінності, але вчитавшись, проаналізувавши, осмисливши, заглибившись у написання та глибоку філософію, сенс кожної збірки, кожної байки поета, починаючи від малесенької до великих розмірів, розуміємо, що

інтерпретація митцем звичайних цінностей переростає у заглиблені, душевні, сповнені яскравості образів повчальні твори, які є вершинами мистецтва.

У байках Г. Сковорода заперечував необхідність матеріальних благ для людського щастя. Щастя і його пошук – важлива онтологічна цінність поета, він наголошував на необхідності пошуку власного щастя, його централізації. Основою щастя для письменника є щира дружба та улюблена справа.

Так, у байці «Соловей, Жайворонок і Дрізд» митець наголошує: «Дружби не можна ні випросити, ні купити, ні силою вирвати... Щасливий, хто хоч саму тільки тільк доброї дружби нажити спромігся. Нема нічого дорожчого, солодшого і кориснішого за неї» [4, с. 13].

Тема щастя є центральною у поетичній збірці поета «Сад Божественних Пісень», де для прозаїка щастям виступає свобода, а також у поезії «De libertate» (у перекладі з латинської мови «Про свободу»), яка не ввійшла до цієї збірки:

«Що є свобода? Добро в ній якеє?

Кажуть, неначе воно золотее?

Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,

Проти свободи воно лиш болото...» [4, с. 20]. Автор розмірковує над поняттям свободи, яка виступає домінантною цінністю, яку автор возвеличує та ставить вище «злота».

Цінністю для Г. Сковороди виступає також необхідність існування всього живого на планеті, яким би воно не було і які б ознаки не мало, все було народжене та створене для добра: «Світло і тьма, тління і вічність, віра й нечестя складають весь світ і потрібні одне одному. Хто тьма – хай буде тьмою, а син світла – хай буде світлом. З плодів їх пізнаєте їх» [3, с. 99]. Все має зв'язок і потрібне одне одному. Не потрібно намагатися змінювати щось, адже все суще має у собі певну мету, з якою прийшло у світ.

Байка «Нетопир і двоє пташат – Горленя та Голубок» показує мету народження та сенс існування: «Батьки наші кращі за тебе для нас вчителі. Вони народили нас у тьмі, але для світла» [5, с. 12]. Цитата дає можливість

зрозуміти сутність усього живого на планеті: все народжується для добра. Автор наголошує, що кожен має місце на цій землі.

Ще однією цінністю для митця є розум, у чому можемо впевнитися на прикладі байки «Пси»:

« – Що це тобі дало? – спитав другий собака.

– У всякому разі не так нудно, – відповів той.

– Але ж не всі, – сказав розумніший, – переїжджі такі, щоб їх обов'язково мати за ворога нашого господаря. Коли б так, то б і я повинності своєї не залишив, хоч іще з минулої ночі в мене пошкоджено вовчими зубами ногу. Собакою бути – це річ непогана, а от брехати на кожного – зле» [5, с. 15]. Концепт розуму в байці зображено іронічно, проте саме в іронічному висвітленні виступає його основна мораль і цінність.

Варто зауважити, що збірка «Байки Харківські» складається з тридцяти творів сатиричного спрямування. Важливе онтологічне місце в цих творах відводиться темі «сродної праці».

««Сродна праця» – це праця, яка приносить людині задоволення, є потребою душі. Ця праця повинна приносити користь і суспільству» [4, с. 20]. Автор закликає читача «жити по натурі», що підпорядковує злагоду з природою, своїми бажаннями й можливостями.

Ідею «сродної праці» також письменник розкриває в байці «Бджола та Шершень»: «Мед любить їсти й ведмідь, а Шершень теж не проти того. І ми могли б по-зłodійському добувати, як часом ваша братія й робить, коли б ми лише їсти любили. Але нам незрівнянно більша радість збирати мед, аніж його споживати. До сього ми народжені і будемо такі, доки не помremo. А без сього жити, навіть купаючись у меду, для нас найлютіша мука» [4, с. 33]. Байка возвеличує алегоричний образ Бджоли як працювитої, мудрої людини. На противагу їй виступає Шершень, в образі якого зображена людина «нероба», яка звикла використовувати результати чужої праці для власної користі. Поет наголошує на життєвій необхідності працювати за покликанням, улюблена справа є метою і основним завданням екзистенції.

Проблему цінності внутрішнього світу автор порушує у байці «Голова і Тулуб». У ній письменник порівнює людей, які вихваляються зовнішнім, та тих, хто збагнув неоціненність та важливість внутрішнього світу людини:

« – Як би ти жила, – спитав Тулуб Голову, – коли б з мене не витягувала для себе життєвих соків?

– Це так, – відповіла Голова, – але ж у нагороду тобі моє око як світло, а я допомагаю радою» [4, с. 9]. Тулуб вихваляється перед Головою своїм зовнішнім виглядом, натомість Голова розуміє, що зовнішні риси не такі вже й важливі і поступаються внутрішнім – духовним.

Домінантна цінність мудрості та балансу у справі підіймається у байці «Жайворонки»:

«Не той орел, що високо літає,

А той, що легко сідає...» [4, с. 26]. Більшість людей схильні без природи починати справи та погано закінчувати. Має бути баланс, адже «...Добрий намір і кінець – всякій справі є вінець... » [4, с. 27].

Висновки. Як бачимо, для філософських поглядів Григорія Сковороди, його байок характерним є гуманістичний характер. Ідейно-онтологічним підґрунтям байок є самопізнання й самовдосконалення людини, які слугують орієнтирами у світі добра і зла, що робить байки й нині актуальними.

Основними цінностями у байках Григорія Савича виступають щастя, споріднена праця, свобода, розум. Ці всі прості, проте важливі чинники є складовими його творів.

Байкарська спадщина митця дає змогу підкреслити унікальність, автентичність, незвично глибокий психологізм байок та самих збірок. Григорій Сковорода, створивши ціннісно-нормативну тематику творів, зображує у вигляді повсякчас актуальних, високо інтелектуальних своїх твори, які низкою онтологічно забарвлених проблем, алегоричними образами, методикою подання, філософською спрямованістю здатні зачепити кожного читача.

Ціннісний підхід митця є важливим складником його творчості, що дає йому змогу залишатися актуальним поетом, філософом, байкарем, із покоління в покоління передаючи свої істини, настанови людям, котрі відкривають для себе постать цієї визначної особи, – Григорія Сковороди!

Література

1. Петров В. П. До дискусії про Сковороду : монографія. Київ, 2008. 375 с.
2. Петров В. П. До характеристики філософського світогляду Сковороди : навч. посіб. Вид. 1-ше. Київ, 1927. 360 с.
3. Петров В. П. Література про Сковороду : навч. посіб. Вид. 1-ше. Київ, 1920. 200 с.
4. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів : довідник. Київ, 1973. 300 с.
5. Ушкалов Л. В. Григорій Сковорода : семінарій. Харків, 2004. 776 с.
6. Ушкалов Л. В. Повна академічна збірка творів Григорія Сковороди. Харків, 2011. 1400 с.

УДК 81'373.2

*Евеліна Боєва,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української та
зарубіжної літератур
Університету Ушинського*

*Олена Єгорова,
магістрант
історико-філологічного факультету
Університету Ушинського*

ТОПОНІМІКОН У СТРУКТУРІ ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

ПАНАСА МИРНОГО

Постановка проблеми. На нашу думку, однією з найважливіших проблем сучасної української літературної ономастики є дослідження функціонально-стилістичних особливостей онімії у художньому творі. Добір